

Карнюшина В. Сопоставительный анализ английских и русских этикетных клише (на материале художественных текстов) : автореф. дисс. на соиск. уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / В. Карнюшина. – М., 2011. – 24 с.

Лещак С. Языковые клише : прагматика, семантика и структура аналитических номинативных неидиоматических знаков в современном русском языке [Электронный ресурс] / С. Лещак. – Режим доступа : www.ujk.edu.pl/~leszczak/jazklisze.doc

Сосунова Г. А. Функционирование и семантическая характеристика языковых клише во французском языке : (на материале таможенного дискурса) / Г. А. Сосунова // Язык и культура. 2014. – № 2 (26). – С. 89-99.

(Матеріал надійшов до редакції 29.09.17)

УДК: 811.111-26'42:82-32

СУХОВА А. В.

(Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»)

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОЇ НОВЕЛИ)

Статтю присвячено дослідженню інтертекстуальних зв'язків у художньому тексті, зокрема в англomовній новелі. Безпосередню увагу приділено вивченню різних форм і прагматичних функцій інтертекстуальності. У результаті проведеного аналізу виявлено, що в англomовній новелі явище інтертекстуальності спостерігається переважно на образно-символічному рівні композиції у формі ремінісценцій, цитат, алюзій, запозичень образів і мотивів з інших художніх текстів, а також покликань на певні предмети мистецтва. З'ясовано, що наявність інтертекстуальних зв'язків є однією з підстав розглядати англomовну новелу як синергетичну систему.

Ключові слова: інтертекстуальність, художній текст, англomовна новела, прагматична функція, образно-символічний рівень композиції, синергетична система.

Сухова А. В. Интертекстуальные связи в художественном тексте (на материале англоязычной новеллы). Статья посвящена исследованию интертекстуальных связей в художественном тексте, в частности в англоязычной новелле. Непосредственное внимание уделяется изучению разных форм и прагматических функций интертекстуальности. В результате проведенного анализа установлено, что в англоязычной новелле явление интертекстуальности наблюдается преимущественно на образно-символическом уровне композиции в форме реминисценций, цитат, аллюзий, заимствований образов и мотивов из других художественных текстов, а также ссылок на определенные предметы искусства. Выяснено, что наличие интертекстуальных связей является одним из оснований рассматривать англоязычную новеллу как синергетическую систему.

Ключевые слова: интертекстуальность, художественный текст, англоязычная новелла, прагматическая функция, образно-символический уровень композиции, синергетическая система.

Sukhova A. V. Intertextual Connections in a Fictional Text (On the Material of the English-Language Short Story). The article focuses on the research of intertextual connections in a fictional text, particularly in the English-language short story. Special attention has been paid to the study of various forms and pragmatic functions of intertextuality on the material of British and American short stories (19-20 centuries). The article suggests that any fictional text is not a finished product, as it is a channel of the endless communication process. It has been revealed that there could be communication not only between the participants of the fictional discourse – addresser and addressee, but also there are some connections between different texts. This phenomenon is called intertextuality, which is dialogic interaction of different text types. In the English-language short story intertextuality is observed mainly on the figurative-symbolic level of the composition. Intertextuality functions in the form of reminiscences, quotations, allusions, image and motive borrowings from other fictional texts and references to certain works of art. The results of the conducted analysis have shown that intertextuality promotes associative links expansion, implicit sense understanding or new sense generation, symbolic images creation, concepts reevaluation as well as cultural traditions preservation. Due to availability of intertextual connections the English-language short story is characterized as an open dissipative system that is one of the reasons to consider the above-mentioned type of text to be a synergetic system. The presented research is supposed to be a basis for deeper studying synergism of the English-language short story. Thus prospects for the further research are the analysis of intertextuality as a synergetic phenomenon and the diachronic development of the English-language short story style from the synergetic point of view.

Key words: intertextuality, fictional text, English-language short story, pragmatic function, figurative-symbolic level of the composition, synergetic system.

Мета статті полягає у вивченні англomовної новели в аспекті інтертекстуальності. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**: опрацювання фактичного матеріалу дослідження, виявлення інтертекстуальних зв'язків у досліджуваному типі художнього тексту, окреслення специфіки встановлених у англomовній новелі інтертекстуальних зв'язків, подання прикладів з їх подальшим аналізом, з'ясування прагматичного потенціалу інтертекстуальності, формулювання висновків на основі проведеного аналізу.

Об'єктом дослідження є англomовна новела XIX-XX століть.

Предмет дослідження – інтертекстуальні зв'язки англomовної новели.

Інтертекстуальність відноситься до кола актуальних питань сучасної лінгвістики. Теорія інтертекстуальності набула популярності й в лінгвістичному аналізі художніх текстів, у процесі якого виявляються міжтекстові стосунки і, як результат, особливий спосіб генерації смислу тексту. Теорії інтертекстуальності присвячено велику кількість досліджень, серед яких наукові праці Ю. Крістєвої, М. Бахтіна, Ж. Женнета, Р. Барта, М. Ріффатера, Г. Блума, Н. П'єге-Гро, І. Ільїна, Н. Фатєєвої, М. Ямпольського та інших.

Під інтертекстуальністю розуміють діалогічну взаємодію текстів, тобто включення в текст інших текстів або їх фрагментів із зміною суб'єктів мовлення. Термін «інтертекстуальність» було введено в 1967 р. Ю. Крістєвою для позначення спільної властивості текстів, що виражається в наявності між ними певних зв'язків. Слід зауважити, що сама ідея діалогічності текстів належить М. Бахтіну, а теорія інтертексту, паратекстуальності, транстекстуальності є розвитком її принципів. Завдяки інтертекстуальності підвищується імплікаційний та модальний потенціал тексту, і сам текст стає ланкою в загальному ланцюгу культурного спілкування людства [Арнольд 2002, с. 37, 41].

У художньому тексті форми та функції інтертекстуальності є різноманітними. Інтертекстуальні зв'язки знаходять своє відображення в цитатах (точних і неточних, відкритих і прихованих), епіграфах, ремінісценціях, алюзіях тощо. Чужий текст представляється в основному тексті у вигляді прямого включення, обрамлення основного тексту, прихованого цитування чужих слів, уведених в авторський текст без виділення та посилань, запозичення автором окремого образу, мотиву, прийому з іншого тексту [Валгіна 2003, с. 87].

Серед базових функцій інтертекстуальності виокремлюють наступні [Повєтєва 2014, с. 5-6]:

- апелятивна (звернення до читача, якому відомо те, про що повідомляє автор, – згадування реалій навколишнього світу);
- фатична (повідомлення, адресоване селективному читачеві, здатному впізнати відсилання до специфічної галузі знань);
- поетична (передача читачеві інформації естетичного та світосприйняттевого характеру);
- референтивна (покликання на події зовнішнього світу або зображуваної історичної епохи);
- метатекстова (можливість інтерпретації художнього тексту на рівні нової когнітивної насиченості тільки за умови знайомства читача з іншими текстами, на які є покликання).

На нашу думку, інтертекстуальність важливо розглядати крізь призму індивідуального авторського стилю, композиційно-стилістичної структури, образної та стильової основ художнього тексту. В англійській новелі, що є відкритою системою, спостерігаємо явище інтертекстуальності переважно на образно-символічному рівні композиції. Зв'язок між різними текстами є головною умовою генерації нового смислу та створення певного символічного образу. Шляхом виходу тексту за власні межі актуалізуються певні образи, які можуть нести свій ініціальний смисл або в новому контексті виконувати інші, цілком непередбачувані ролі.

Через складну систему міжтекстових співвідношень, що реалізуються як на рівні надфразової єдності/фрагмента/цілого тексту, так і на рівні контексту, створюється багатоплановість новели, розширюються асоціативні зв'язки, розкривається глибинний смисл або переоцінюються деякі поняття. Суттєвим з точки зору прагматики є розуміння інтертекстуальності не тільки як способу породження тексту, але і його сприйняття. Крім безпосередньо міжтекстової взаємодії, відбувається діалог між автором і читачем. У цьому аспекті надзвичайно важливою є компетентність адресата, оскільки у випадку, коли читачеві невідомий прецедентний текст, авторський задум реалізується не в повній мірі та запланований прагматичний ефект не досягається. Отже, необхідно усвідомлювати, що кожний художній текст, включаючи англійську новелу, містить систему певних цінностей,

що запозичуються, узагальнюються та з'являються в різних поєднаннях у кожному окремому випадку.

Явище інтертекстуальності продемонструємо на прикладі новели “The Ant and the Grasshopper” В. С. Моєма. Назва зазначеної новели цитатна, оскільки серед творчого здобутку Ж. де Лафонтена є байка “La Cigale et la Fourmi” («Коник і мураха»), сюжет якої запозичено в Езопа. Усвідомлення взаємозв'язку цих текстів розкриває головну ідею новели. В основі сприйняття художнього тексту лежить діалог автора з читачем. Розуміння тексту зумовлено культурою та тезаурусом реципієнта, вплив на якого здійснюється за рахунок впізнання ним «чужого» тексту. Цитатність деяких заголовків потребує інтерпретації, тому у новелі “The Ant and the Grasshopper” за відсутності епіграфа на початку тексту автор подає коментар:

When I was a very small boy I was made to learn by heart certain of the fables of La Fontaine, and the moral of each was carefully explained to me. Among those I learnt was “The Ant and the Grasshopper”, which is devised to bring home to the young the useful lesson that in an imperfect world industry is rewarded and giddiness punished [Maugham 2010, с. 15].

У новелі В. С. Моєма зберігається образна структура, імплікується та ж сама тема, що й у байці. Автор розповідає про двох братів, які є повними протилежностями. Джордж, прототипом якого виступає «мураха» – це втілення працьовитості та бережливості. Том – справжній «коник», дуже життєрадісний, але непуцящий. Він не бажає добropорядного та розміреного життя. Однак зазначимо, що на відміну від Ж. де Лафонтена, В. С. Моєм не вважає «коника» ледачим. У новелі “The Ant and the Grasshopper” прослідковується ідея, що кожна особа повинна займатися своєю справою: деякі люди пізнають світ, інші – обробляють його. Конфлікт особистостей у новелі не розв'язується: кожний залишається при власній думці. Отже, інтертекстуальність є явищем, яке позначає зв'язок між текстами та сприяє повному розкриттю смислу, а також самоорганізації тексту, що є однією з підстав вважати новелу синергетичною системою.

З точки зору синергетики, англomовна новела є відкритою дисипативною системою, що передбачає обмін інформацією з навколишнім середовищем, а також у межах своєї структури. Під навколишнім середовищем, з яким взаємодіє об'єкт нашого дослідження, розуміємо адресата, який через художній текст сприймає наміри адресанта та по-своєму інтерпретує їх, а також інтертекстуальні зв'язки з іншими типами текстів.

Зауважимо, що в англomовній новелі встановлено інтертекстуальні зв'язки не тільки з різними літературними текстами, але й з предметами мистецтва. Так, у результаті міжтекстової взаємодії та покликань на певні предмети мистецтва створюються символічні образи. Проведений аналіз показує, що з огляду на композиційно-стилістичну структуру тексту в англomовній новелі інтертекстуальність виявляється здебільшого на образно-символічному рівні. Прикладом цього слугує новела “The Smile” Р. Бредбері, в якій перед читачами постає образ Мона Лізи:

The woman in the portrait smiled serenely, secretly, at Tom, and he looked back at her, his heart beating, a kind of music in his ears. “She’s beautiful,” he said.

The line fell silent. One moment they were berating Tom for not moving forward, now they were turning to the man on horseback.

“What do they call it, sir?” asked Tom, quietly.

“The picture? ‘Mona Lisa’, Tom, I think. Yes, the ‘Mona Lisa’ [Bradbury].

Портрет Джоконди та безпосередньо її загадкова посмішка є, з одного боку, символом прекрасного, надії на світле майбутнє у світі хаосу, а з іншого, викликом суспільству. Цей виклик проявляється у витворі мистецтва через скромність постави в поєднанні зі сміливістю посмішки, а в тексті новели – у відчайдушному вчинку головного персонажа – хлопчика Тома. Відтак, інтертекстуальні зв'язки сприяють збереженню культурних цінностей, осягненню смислу сюжету, формуванню нових образів-символів на основі всесвітньо відомих символів, а також здійсненню прагматичного впливу.

Наведемо ще один приклад, що маніфестує явище інтертекстуальності в англійській новелі. У творчості В. Ірвінга трансформуються та переосмислюються легендарні мотиви. Зокрема в новелі “The Legend of Sleepy Hollow” вводиться образ вершника без голови, легенда про якого відіграла значну роль у суперництві між двома персонажами новели за руку та серце красуні Катріни. Цей образ надає тексту новели таємничості та приймає участь у створенні нового символічного образу, що лежить в основі сюжету. Автор застосовує антитезу раціонального та ірраціонального, іронізуючи з приводу людського інтересу до різноманітних пліток, забобонів, що є доказом примітивного характеру масової свідомості. Проте, з іншого боку, простежується шанобливе ставлення письменника до культурної спадщини, стилю життя минулих років тощо.

Доказом того, що англійська новела вступає в інтертекстуальні зв'язки з іншими спорідненими системами, є також функціонування ремінісценцій у досліджуваному типі тексту. Наприклад, новела “The Gift of the Magi” О. Генрі містить у собі Біблійну ремінісценцію. Автор новели порівнює головних дійових осіб із волхвами. Згідно з Біблійним сюжетом, волхви прийшли до новонародженого Ісуса та принесли йому в дар золото, ладан і смирну, що мали символічне значення. Шляхом такого порівняння продемонстровано безцінні духовні багатства персонажів новели, які пішли на великі жертви заради кохання. Їхня мудрість виявляється не в самих підготованих до Різдва подарунках, а в любові та самовідданості один одному.

У дослідженому матеріалі виявлено випадки звернення до власних імен, які вперше з'явилися в інших типах текстів, що також є доказом наявності інтертекстуальних зв'язків у англійській новелі. Наприклад, у назві новели “The Handbook of Hymen” О. Генрі вжито власне ім'я *Hymen* – ім'я бога шлюбу в давньогрецькій міфології, або в новелі “The Enchanted Profile” того ж автора згадано імена персонажів казок – *Scheherazade*, *Cinderella*. Відтак, спостерігається зв'язок між певними текстами, що відносяться до різних жанрів і створювалися в різний час.

Таким чином, у результаті проведеного аналізу фактичного матеріалу доходимо **висновків**, що художній текст не є завершеним продуктом, оскільки являє собою канал нескінченного процесу комунікації. Комунікація може відбуватися не тільки між учасниками художнього дискурсу – адресантом і адресатом, певні зв'язки прослідковуються й між різними текстами, доказом чого слугує явище інтертекстуальності. В англійській новелі інтертекстуальність проявляється переважно на образно-символічному рівні композиції у формі ремінісценцій, цитат, алюзій, запозичень образів і мотивів з інших художніх текстів і навіть інших видів мистецтва. Інтертекстуальність сприяє усвідомленню імпліцитного смислу, осягненню глибоких символічних образів, а також збереженню культурних традицій. Необхідно зауважити, що такий різновид діалогічності характеризує досліджуваний тип тексту як відкриту систему та є однією з підстав розглядати текст англійської новели в синергетичному аспекті.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в поглибленому вивченні синергізму англійської новели, зокрема перспективним є дослідження інтертекстуальності як синергетичного феномену на матеріалі новел британських і американських авторів, а також простеження розвитку стилю англійської новели в діахронічному аспекті з синергетичної точки зору.

Література

- Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык / И. В. Арнольд. – 5-е изд., испр. и доп. – М. : Флинта, Наука, 2002. – 384 с.
- Валгина Н. С. Теория текста / Н. С. Валгина. – М. : Логос, 2003. – 280 с.
- Поветьева Е. В. Прецедентное имя как феномен интертекстуальности в англоязычном художественном дискурсе : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Е. В. Поветьева. – Волгоград, 2014. – 24 с.
- Bradbury R. The Smile [Електронний ресурс] / R. Bradbury. – Режим доступу : <http://raybradbury.ru/library/story/52/9/0/>
- Maugham S. Selected Stories / S. Maugham. – Вінниця : Теза, 2010. – 181 с.

(Матеріал надійшов до редакції 8.10.17)